

provisions of a report by economist W. Beveridge significantly shaped Thatcher's views on state pension. Thatcher's outlook picked up momentum while working at the Ministry of Pensions and State Insurance as she began formally putting forward pension improvement proposals. It was not till she became a prime minister that she implemented her ideas in a certain way.

At the outset of her political career, M. Thatcher agreed with the provisions of W. Beveridge's report on the creation of a social security system financed by the introduction of a special tax, so that this system would protect both the active population and pensioners. While working at the Ministry of Pensions and State Insurance, she had to constantly consider the consequences and find ways to overcome the difficulties that emerged between Beveridge theory and how the pension system and public expectations worked de facto. Special consideration was granted to "differentiated pensions", the "rule of earnings", the rules of earnings of widowed mothers.

As Conservative Party leader and Prime Minister, M. Thatcher embodied in the documents and reforms the right of pension scheme members to participate in the administration of their schemes, the abolition of the "rule of earnings", the exemption from pension taxes of widows of the military men, the increase of the standard rate of old age pension based on price or income changes, transition to private pension systems, etc.

Thus, Thatcher's perceptions of state pension varied throughout her political career and depended on the belief system and worldview in general as well as on the socio-political and economic situation in the country. Aside from financial problems of state during the downturn, Thatcher also engaged with the issue of justice for pensioners and working people.

Key words: Margaret Thatcher views, retirement security, Thatcherism, conservatism.

УДК 930.1:37(560)“1839/1937”

А. В. Папазова
А. В. Пандзі

ВИВЧЕННЯ РОЗВИТКУ ОСВІТИ ТА НАУКИ В ТУРЕЧЧИНІ (1839 – 1937 РОКИ) РАДЯНСЬКИМИ ДОСЛІДНИКАМИ

Зроблено спробу проаналізувати тематику праць щодо вивчення розвитку освіти й науки в Османській імперії, а, згодом, у Турецькій республіці (1839 – 1937 роки) радянськими дослідниками. Представлені окремі думки та висновки науковців щодо певних питань розвитку освіти та науки. Передусім, науковці цікавилися політикою урядів Туреччини в галузі освіти, освітніми реформами в Османській імперії. Праць, присвячених вивченню науки в Османській імперії та Турецькій республіці (1839 – 1937 роки) мало. Дослідники звертали увагу на реформи в науці 20 – 30-х років ХХ ст., досягнення окремих наук, праці науковців.

Ключові слова: історіографічний аналіз, освіта, наука, Османська імперія, республіка Туреччина.

DOI 10.34079/2226-2830-2019-9-26-50-58

Сучасна Турецька Республіка демонструє всьому світові не аби яку активність в усіх сферах людської життєдіяльності. Турецькі історики приділяли та приділяють дуже велику увагу переломним подіям у вітчизняній історії, зокрема реформам в культурі. Які саме зміни відбувалися в культурі турецького народу – найближчого сусіда України – дуже важливо вивчати не лише для розуміння відносин цих держав, вивчення культурного взаємовпливу. Це важливо й для вивчення розвитку освітніх та наукових зв'язків турецького й українського народів, досягнень вчених обох країн. Зокрема, дослідження історичних праць науковців зазначеного періоду. Вивчення праць науковців щодо розвитку освіти й науки Османської імперії та Туреччини (1839 – 1937 роки) – недостатньо досліджена проблема. Дуже мало написано й історіографічних праць з цієї теми. Питання розвитку освіти й науки в Османській імперії (згодом в Турецькій республіці) вивчалось у невеликій кількості спеціально присвяченій цій тематиці робіт радянських науковців.

Метою публікації є аналіз тематики праць радянських дослідників з проблеми розвитку освіти й науки в Османській імперії та Турецькій республіці (1839 – 1937 рр.).

Є чимало здобутків щодо вивчення праць радянських науковців, присвячених культурі, реформам, чи цілком історії Османської імперії й Туреччини. Проте мало істориків звертали увагу на аналіз праць науковців безпосередньо до освіти та науки в Османській імперії та Турецькій республіці (1839 – 1937 рр.). Серед робіт, спеціально присвячених вивченню досягнень істориків із зазначеної проблеми виділяється стаття А.Гюль, присвячена історіографії становлення університетської освіти в Туреччині [10]. Дослідниця звернула увагу на тематику праць окремих радянських істориків.

Дослідники, які написали історіографічні праці з історії Туреччини, виконували аналіз доробків з питань турецької освіти та науки. Але й досі ця проблема докладно не досліджена. Так, зокрема, радянський дослідник А.Д. Желтяков звернув увагу на роботи авторів, присвячені реформам в освіті Туреччини [14, с. 95-96]. І.Ф. Черніков досліджував праці А.Ю. Кримського з тюркології [34]. В праці радянських науковців з історії країн Азії та Африки проаналізовано вивчення турецької історії радянськими науковцями [17].

Праця сучасних російських науковців Ю.О. Лі та С.П. Орешкової присвячена вивченню роботи науковців сектору Туреччини Інституту Сходознавства РАН [20]. Ю.А. Петросян проаналізував здобутки великої кількості радянських дослідників, зокрема, А.Ф. Міллера, А.Д. Новічева, А.М. Кононова, А.Д. Желтякова [24, с.188-198, 204-205, 215-219]. Стаття Д.Д. Васильєва, С.Ф. Орешкової, І.М. Смилянської містить відомості про дослідницьку діяльність провідного науковця радянської османістики А.С. Тверитиної на тлі аналізу ідеологічних умов праці сходознавців в СРСР [4]. Предметом дослідження А.В. Прокоп'євої були умови, тенденції, наукові результати осмислення російськими істориками проблем підготовки та реалізації реформ кінця XVIII – 70-х років XIX ст. в імперії Османа [25].

Сучасний український науковець І.Ф. Черніков проаналізував розвиток української тюркології до 30-х років XX ст. Автор високо оцінив досягнення українських тюркологів, зокрема, А.Ю. Кримського, А.П. Ковалівського та інших і тюркології загалом. Він зазначив про репресії радянської влади щодо українських тюркологів, але відмітив, що кращі представники української орієнталістики як у діаспорі, так і в самій Україні докладали зусиль для відродження, зокрема, і тюркології [33, с.16-20]. В іншій статті про відродження тюркології в Україні після 30-х років XX ст. автор звернув увагу на праці українських науковців, зокрема, які вивчали розвиток ідеології в Туреччині [32, с.35]. Е. Циганкова проаналізувала діяльність сходознавчих установ в Україні у радянський

період, функціонуванню яких заважали політичні й ідеологічні чинники, що позначилося й на розвиткові тюркології [31].

У роботах, спеціально присвячених розвитку освіти в Османській імперії та Туреччині автори також здійснювали певний аналіз праць, зокрема, радянських науковців, на яких певним чином базувалися їх дослідження [11, с. 12-13; 15, с. 45; 28, с. 8-11].

У вивченні історії Туреччини радянськими дослідниками виділяють два періоди: довоєнний (20 – 30-ті роки ХХ ст.), коли основним завданням радянських тюркологів було дослідження турецької революції 1918 – 1923 років, політичного і соціально-економічного розвитку Турецької республіки, а культурні питання розглядалися ними опосередковано; післявоєнний (з кінця 40-х років ХХ ст.), коли дослідження проблем культури Туреччини стало здійснюватися в СРСР систематично [14, с. 91].

В Україні працював сходознавець, мовознавець, організатор науки Агатангел Юхимович Кримський [1]. Його праця з історії Туреччини [19] допомогла підготувати нове покоління османістів серед дослідників.

Вже у 1925 році академіки В.В. Бартольд, С.Ф. Ольденбург, І.Ю. Крачковський звернули увагу на праці турецького історика Кьопрюлю-заде Фуад-бея [3]. О.М. Самойлович у 1927 році здійснив рецензію щодо журналу по тюркології, який видавався Тюркологічним Інститутом при Стамбульському університеті, де зазначив про праці турецьких і закордонних дослідників, які в ньому друкувалися [27].

В.О. Горделевський коротко описав багато подій в освіті та науковому житті Туреччини початку 20-х років ХХ ст. [8]. Він проаналізував здобутки та значення наукової діяльності турецького історика-популяризатора Ахмеда Рефіка Алтиная [9], коротко описав досягнення турецьких вчених Кемаль-паші заде Сеїд-бея [7] та Алі Емірі [6]. Стаття А. Тверитиної містить деякі відомості культурного розвитку Туреччини зі сторінок турецького журналу [29]. В.В. Бартольд звернув увагу на архівну справу в Османській імперії [2, с. 359-361].

Згодом, дослідження історії Туреччини стали особливою галуззю радянської історичної науки. З 30-х років ХХ ст. з'являються нові спеціалісти, які отримали мовну, історичну і методологічну підготовку у радянських вищих навчальних закладах. Вивчення історії Туреччини посіло вагоме місце у науковій діяльності сходознавчих інститутів Академії наук СРСР [17, с.467]. Період 40–60-х років ХХ ст. був «плодовитим» для радянської історіографії у вивченні історії Туреччини. Одним з важливих завдань радянських тюркологів було вивчення історії і сучасного стану наукових досліджень в Туреччині. Початок фундаментальним дослідженням в цій області поклали праці І.Ю. Крачковського (1957 р.) про розвиток географічної науки турків у XV – XIX ст. [18, с.652-657].

У 1965 році вийшла друком праця радянських авторів А.Д. Желтякова й Ю.А. Петросяна з історії просвітництва в Туреччині [15], у якій досліджено політику Османів в галузі освіти, зроблено характеристику основних етапів її розвитку, проаналізовано програми, методи навчання в спеціальних навчальних закладах та світських загальноосвітніх школах з кінця XVIII ст. до 1914 р. Значне місце відведено історії освіти турецьких жінок. Розглянуто історію створення та діяльність найбільш відомих ліцеїв, а також Стамбульського університету.

Е.Ю. Гасанова вивчала ідеологію в Туреччині за влади молодотурок [5]. Особливий інтерес для висвітлення теми представляють «Політичні заповіти» Алі-паші і Фуада-паші,

лідерів другого етапу Танзимату. Російський переклад «заповіту» Алі-паші опублікувала у своїй роботі І.Л. Фадєєва [30], нею схарактеризовано ідейні погляди Алі-паші.

«История Турции» А.Д. Новічева містить розділи, присвячені реформам в області просвіти та культури, де значна увага приділена розвитку освіти та науки часів Танзимату (політика держави в цих сферах, кількісні показники навчальних закладів та учнів, освіта не турків і не мусульман, султанський лицей, типи шкіл і їх фінансове забезпечення, вища освіта, Академія наук, Османське наукове товариство, бібліотеки, преса, цензура, супротив консерваторів тощо) [21, с.178-203].

Ю.А. Петросян досліджував здобутки історика та публіциста Ахмеда Саїба [22], соціолога і політичного діяча Мехмеда Сабахеддіна [23].

Вивченню історії турецького друкарства і преси з моменту їхнього зародження і до 60-х років ХХ ст. присвячена монографія А.Х. Ібрагімова [16]. Друкарству Туреччини також присвячена праця А.Х. Рафікова [26].

Не менш важливим дослідженням, яке розкриває реформи періоду Танзимату є «Танзимат і Мустафа Рашид-паша» Н.О. Дуліної [13]. Аналізувалися як самі реформи, в тому числі в галузі освіти, так і роль Мустафи Решид-паші в їх плануванні і здійсненні. Дослідниця також звернула увагу на розвиток права Османської імперії часів Танзимату [12].

Таким чином, тематика досліджень радянських науковців обмежена, переважно, такими головними проблемами як реформування освіти та науки в Османській імперії та Турецькій республіці зазначеного періоду.

Дослідники, які аналізували вивчення науковцями проблеми розвитку освіти та науки в Османській імперії та в Турецькій республіці відмічали досягнення істориків у розгляді становлення університетської освіти цієї країни, реформ в освіті, ідеології та діяльності ідеологів реформ.

Виявлено, що наукові доробки більше присвячені розвитку освіти. Передусім, науковці цікавилися політикою урядів Туреччини в галузі освіти, освітніми реформами в Османській імперії, а більше – реформуванням системи освіти за К. Ататюрка. Питання організації навчального процесу, методів викладання, кількісні та якісні характеристики освітнього процесу цікавили дослідників набагато менше. Є певні досягнення у вивченні процесу створення навчальних закладів, дослідженні освіти жінок в Туреччині.

Праць, присвячених вивченню науки в Османській імперії та Турецькій республіці (1839 – 1937 років) мало. Дослідники звертали увагу на реформи в науці 20-30-х років ХХ ст., досягнення окремих наук, праці науковців. Істориків, передусім, цікавив розвиток ідеології, архівна справа, досягнення географічних та історичних наук.

Наукові розробки дослідників базувалися на великому масиві першоджерел, на турецьких архівних матеріалах. В них детально висвітлювалися проблеми реформування в освіті та науці Туреччині. Серед досліджень, присвячених зазначеній проблемі, чинне місце займають роботи українських тюркологів та істориків.

Найбільш перспективними темами для подальшої розробки в рамках зазначеної проблеми є вивчення доробків радянських дослідників щодо розвитку природознавчих наук, діяльності турецьких освітян і науковців за кордоном, дослідження якості навчального процесу, впливу поширення освіти та науки на турецьке суспільство, участь національних меншин Туреччини в зазначених процесах. Дуже важливо доповнити риси етапів у розвитку радянської тюркології, особливо щодо вивчення турецької освіти та науки.

Список використаної літератури

1. А. Ю. Кримський. Бібліографічний покажчик / ред. кол. : Ю. М. Кочубей (голова), О. В. Богомолів, О. Б. Бубенок та ін.; упоряд.: О. Д. Василюк, Ю. М. Кочубей. – Київ, 2016. – 276 с. ; А. Yu. Krymskiy. Bibliohrafichnyi pokazhchyk / red. kol. : Yu. M. Kochubei (holova), O. V. Bohomolov, O. B. Bubenok ta in.; uporiad.: O. D. Vasyliuk, Yu. M. Kochubei. – Kyiv, 2016. – 276 s.
2. Бартольд В. В. Хранение документов в государствах мусульманского Востока // Бартольд В. В. Сочинения / В. В. Бартольд. – Москва : Наука, 1973. – Т. VIII : Работы по источниковедению. – С. 350-361 ; Bartold V. V. Khranenie dokumentov v gosudarstvakh musulmanskogo Vostoka // Bartold V. V. Sochineniya / V. V. Bartold. – Moskva : Nauka, 1973. – Т. VIII : Raboty po istochnikovedeniyu. – S. 350-361.
3. Бартольд В. Записка об ученых трудах Кёпрулю Заде Фуад-Бея (Keuprulu Zade Mehmed Fuad) / В. Бартольд, С. Ольденбург, И. Крачковский // Вестник Удмуртского университета. Сер. : История и филология. – 2017. – Т. 27. Вып. 2. – С. 323-325 ; Bartold V. Zapiska ob uchenykh trudakh Kepyulyu Zade Fuad-Beya (Keuprulu Zade Mehmed Fuad) / V. Bartold, S. Oldenburg, I. Krachkovskiy // Vestnik Udmurtskogo universiteta. Ser. : Istoriya i filologiya. – 2017. – Т. 27. Вып. 2. – S. 323-325.
4. Васильев Д. Д. Об Анне Степановне Тверитиновой / Д. Д. Васильев, С.Ф. Орешкова, И. М. Смилянская // Османский мир и османистика : Сборник статей к столетию со дня рождения А.С. Тверитиновой (1910 – 1973). – Москва : ИВ РАН, 2010. – С. 15-26 ; Vasilev D. D. Ob Anne Stepanovne Tveritinovoy / D. D. Vasilev, S. F. Oreshkova, I. M. Smilyanskaya // Osmanskiy mir i osmanistika : Sbornik statey k stoletiyu so dnya rozhdeniya A.S. Tveritinovoy (1910 – 1973). – Moskva : IV RAN, 2010. – S. 15-26.
5. Гасанова Э. Ю. Идеология буржуазного национализма в Турции в период младотурок. (1908 – 1914 гг.) / Э. Ю. Гасанова. – Баку : Изд-во АН АзССР, 1966. – 162 с. ; Gasanova E. Yu. Ideologiya burzhuaznogo natsionalizma v Turtsii v period mladoturok. (1908 – 1914 gg.) / E. Yu. Gasanova. – Baku : Izd-vo AN AzSSR, 1966. – 162 s.
6. Гордлевский В. Али Эмири / В. Гордлевский // Восток. Журнал литературы, науки и искусства. – Москва; Санкт-Петербург : Всемирная литература, 1925. – Кн. пятая. – С. 277-278 ; Gordlevskiy V. Ali Emiri / V. Gordlevskiy // Vostok. Zhurnal literatury, nauki i iskusstva. – Moskva; Sankt-Peterburg : Vsemirnaya literatura, 1925. – Kn. pyataya. – S. 277-278.
7. Гордлевский В. Ахмед Рефик Алтынай (1880–1937) / В. Гордлевский // Советское востоковедение. – Москва; Ленинград : Издательство Академии наук СССР, 1945. – Т. III. – С. 265–268 ; Gordlevskiy V. Akhmed Refik Altynay (1880–1937) / V. Gordlevskiy // Sovetskoe vostokovedenie. – Moskva; Leningrad : Izdatelstvo Akademii nauk SSSR, 1945. – Т. III. – S. 265–268.
8. Гордлевский В. Из жизни современной Турции (Заметки) / В. Гордлевский // Восток. Журнал литературы, науки и искусства. – Москва; Петербург: Всемирная литература, 1924. – Кн. четвертая. – С. 204-210 ; Gordlevskiy V. Iz zhizni sovremennoy Turtsii (Zametki) / V. Gordlevskiy // Vostok. Zhurnal literatury, nauki i iskusstva. – Moskva; Peterburg: Vsemirnaya literatura, 1924. – Kn. chetvertaya. – S. 204-210.
9. Гордлевский В. Кемаль-паша задэ Саид-бей; Решад Фуад-бей / В. Гордлевский // Восток. Журнал литературы, науки и искусства. – Москва; Санкт-Петербург: Всемирная литература, 1924. – Кн. четвертая. – С. 211 ; Gordlevskiy V. Kemal-pasha zade Said-bey; Reshad Fuad-bey / V. Gordlevskiy // Vostok. Zhurnal literatury, nauki i iskusstva. – Moskva; Sankt-Peterburg: Vsemirnaya literatura, 1924. – Kn. chetvertaya. – S. 211.

10. Гюль А. Историография становления университетского образования в Турции: проблемы и перспективы / А. Гюль // Вестник Омского государственного педагогического университета. Гуманитарные исследования. – 2016. – № 2(11). – С. 78-81 ; Gyul A. Istoriografiya stanovleniya universitetskogo obrazovaniya v Turtsii: problemy i perspektivy / A. Gyul // Vestnik Omskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta. Gumanitarnye issledovaniya. – 2016. – № 2(11). – S. 78-81.

11. Гюль А. Становлення та розвиток університетської освіти Туреччини у ХІХ – на початку ХХІ століття : дис. ...канд. пед. наук : спец. 13.00.01 / Алі Гюль; Житомирський державний університет імені Івана Франка. – Житомир, 2017. – 326 с. ; Hiul A. Stanovlennia ta rozvytok universytetskoї osvity Turechchynu u ХІХ – na pochatku ХХІ stolittia : dys. ...kand. ped. nauk : spets. 13.00.01 / Ali Hiul; Zhytomyrskiy derzhavnyi universytet imeni Ivana Franka. – Zhytomyr, 2017. – 326 s..

12. Дулина Н. А. Об уголовном праве Танзимата (1839–1878 гг.) / Н. А. Дулина // Письменные памятники и проблемы истории культуры народов Востока : XXII годичная научная сессия ЛО ИВ АН СССР (доклады и сообщения). 1988 г. – Москва : Наука, ГРВЛ, 1989. – Часть 1. – С. 99-105 ; Dulina N. A. Ob ugolovnom prave Tanzimata (1839–1878 gg.) / N. A. Dulina // Pismennye pamyatniki i problemy istorii kultury narodov Vostoka : XXII godichnaya nauchnaya sessiya LO IV AN SSSR (doklady i soobshcheniya). 1988 g. – Moskva : Nauka, GRVL, 1989. – Chast 1. – S. 99-105.

13. Дулина Н. А. Танзимат и Мустафа Решид-паша / Н. А. Дулина. Москва : Наука, 1984. – 196 с. ; Dulina N. A. Tanzimat i Mustafa Reshid-pasha / N. A. Dulina. Moskva : Nauka, 1984. – 196 s.

14. Желтяков А. Д. Изучение культуры Турции в России и СССР / А. Д. Желтяков // Тюркологический сборник. 1978 / под ред. А. Н. Кононова. – Москва : Наука, ГРВЛ, 1984. – С. 88-109 ; Zheltyakov A. D. Izuchenie kultury Turtsii v Rossii i SSSR / A. D. Zheltyakov // Tyurkologicheskii sbornik. 1978 / pod red. A. N. Kononova. – Moskva : Nauka, GRVL, 1984. – S. 88-109.

15. Желтяков А. Д. История просвещения в Турции (конец XVIII – начало XX в.) / А. Д. Желтяков, Ю. А. Петросян. – Москва : Наука, 1965. – 174 с. ; Zheltyakov A. D. Istoriya prosveshcheniya v Turtsii (konets XVIII – nachalo XX v.) / A. D. Zheltyakov, Yu. A. Petrosyan. – Moskva : Nauka, 1965. – 174 s.

16. Ибрагимов А. Х. Печать Турции / А. Х. Ибрагимов. – Москва : Издательство Московского университета, 1965. – 146 с. ; Ibragimov A. Kh. Pechat Turtsii / A. Kh. Ibragimov. – Moskva : Izdatelstvo Moskovskogo universiteta, 1965. – 146 s.

17. Изучение новой истории Турции в СССР и на Западе // Новая история стран зарубежной Азии и Африки : учеб. пособ. / глав. ред. Г. В. Ефимов. – 2-е изд., испр. и доп. – Ленинград : Издательство Ленинградского университета, 1971. – С. 471-472 ; Izuchenie novoy istorii Turtsii v SSSR i na Zapade // Novaya istoriya stran zarubezhnoy Azii i Afriki : ucheb. posob. / glav. red. G. V. Yefimov. – 2-e izd., ispr. i dop. – Leningrad : Izdatelstvo Leningradskogo universiteta, 1971. – S. 471-472.

18. Крачковский И. Ю. Избранные сочинения в 6-ти т. / И. Ю. Крачковский. – Москва-Ленинград : Изд-во АН СССР, 1957. – Т. 4 : Арабская географическая литература. – 919 с. ; Krachkovskiy I. Yu. Izbrannye sochineniya v 6-ti t. / I. Yu. Krachkovskiy. – Moskva-Leningrad : Izd-vo AN SSSR, 1957. – T. 4 : Arabskaya geograficheskaya literatura. – 919 s.

19. Кримський А. Ю. Історія Туреччини з 13 малюнками, що їх узято побільше із стародруків ХVІ – ХVІІІ вв. Звідки почалася Османська Держава, як вона зростала й

розвивалася і як досягла апогею своєї слави й могутності / А. Ю. Кримський. – Київ, 1924. – 226 с. ; Krymskyi A. Yu. Istoriiia Turechchyny z 13 maliunkamy, shcho yikh uziato pobilshe iz starodrukiv XVI – XVIII vv. Zvidky pochalasia Osmanska Derzhava, yak vona zrostala y rozvyvalasia i yak dosiahla apoheiu svoiei slavy y mohutnosti / A. Yu. Krymskyi. – Kyiv, 1924. – 226 s.

20. Ли Ю. А. Сектор Турции Института востоковедения РАН: (к полувековой истории существования) / Ю. А. Ли, С. Ф. Орешкова; Рос. акад. наук, Ин-т востоковедения. – Москва, 2009. – 94 с. ; Li Yu. A. Sektor Turtsii Instituta vostokovedeniya RAN: (k poluvekovoy istorii sushchestvovaniya) / Yu. A. Li, S. F. Oreshkova; Ros. akad. nauk, In-t vostokovedeniya. – Moskva, 2009. – 94 s.

21. Новичев А. Д. История Турции в 4-х т. / А. Д. Новичев. – Ленинград : Изд-во Ленинград. ун-та, 1978. – Т. 4. Ч. 3 : Новое время (1853 – 1875). – 280 с. ; Novichev A. D. Istoriya Turtsii v 4-kh t. / A. D. Novichev. – Leningrad : Izd-vo Leningrad. un-ta, 1978. – Т. 4. Ch. 3 : Novoe vremya (1853 – 1875). – 280 s.

22. Петросян Ю.А. Ахмед Саиб – младотурецкий историк и публицист / Ю.А. Петросян // Письменные памятники и проблемы истории культуры народов Востока. XVIII годичная научная сессия ЛО ИВ АН СССР (доклады и сообщения). 1983 – 1984. – Москва : Наука, ГРВЛ, 1985. – Ч. I. – С. 211-215 ; Petrosyan Yu.A. Akhmed Saib – mladoturetskiy istorik i publitsist / Yu. A. Petrosyan // Pismennye pamyatniki i problemy istorii kultury narodov Vostoka. XVIII godichnaya nauchnaya sessiya LO IV AN SSSR (doklady i soobshcheniya). 1983 – 1984. – Moskva : Nauka, GRVL, 1985. – Ch. I. – S. 211-215.

23. Петросян Ю. А. Мехмед Сабахеддин и его общественно-политические взгляды / Ю. А. Петросян // Тюркологический сборник 1978. – Москва : Наука, ГРВЛ, 1984. – С. 201-214 ; Petrosyan Yu. A. Mekhmed Sabakheddin i ego obshchestvenno-politicheskie vzglyady / Yu. A. Petrosyan // Tyurkologicheskiy sbornik 1978. – Moskva : Nauka, GRVL, 1984. – S. 201-214.

24. Петросян Ю. А. Российская историография Османской империи. XVIII – XX вв. / Ю. А. Петросян. – Санкт-Петербург : Наука, 2012. – 260 с. ; Petrosyan Yu. A. Rossiyskaya istoriografiya Osmanskoй imperii. XVIII – XX vv. / Yu. A. Petrosyan. – Sankt-Peterburg : Nauka, 2012. – 260 s.

25. Прокопьева А. В. Отечественная историография реформ конца XVIII – 70-х гг. XIX вв. в Османской империи : автореф. дис. ... канд. истор. наук : спец. 07.00.09 / Анастасия Викторовна Прокопьева; Тюмен. гос. ун-т. – Тюмень, 2011. – 26 с. ; Prokoreva A. V. Otechestvennaya istoriografiya reform kontsa XVIII – 70-kh gg. XIX vv. v Osmanskoй imperii : avtoref. dis. ... kand. istor. nauk : spets. 07.00.09 / Anastasiya Viktorovna Prokoreva; Tyumen. gos. un-t. – Tyumen, 2011. – 26 s.

26. Рафиков А. Х. Очерки истории книгопечатания Турции / А. Х. Рафиков. – Ленинград : Наука, Ленинградское отделение, 1973. – 230 с. ; Rafikov A. Kh. Ocherki istorii knigopachataniya Turtsii / A. Kh. Rafikov. – Leningrad : Nauka, Leningradskoe otделение, 1973. – 230 s.

27. Самойлович А. Н. [Рецензия:] سی مجموعه تورك يات – журнал по туркологии, издаваемый Туркологическим Институтом Стамбульского Университета под редакцией проф. Кюпрюлюзадэ Мехеммед Фуада / А. Н. Самойлович // Записки Коллегии Востоковедов при Азиатском Музее Академии Наук СССР. – Ленинград : Издательство Академии Наук СССР, 1927. – С. 373-375 ; Samoylovich A. N. [Retsenziya:] سی مجموعه تورك يات – zhurnal po turkologii, izdavaemyu Turkologicheskim Institutom Stambul'skogo

Universiteta pod redaktsiyei prof. Köpryulyuzade Mekhemmed Fuada / A. N. Samoylovich // Zapiski Kollegii Vostokovedov pri Aziatskom Muzei Akademii Nauk SSSR. – Leningrad : Izdatelstvo Akademii Nauk SSSR, 1927. – S. 373-375.

28. Сейтйева У. Б. Культура и просвещение в Турции в эпоху Танзимата: 1839–1876 : автореф. дис. ... канд. ист. наук : спец. 07.00.03 / Умурашидат Багаутдиновна Сейтйева; Дагестанский государственный университет. – Махачкала, 2003. – 28 с. ; Seytieva U. B. Kultura i prosveshchenie v Turtsii v epokhu Tanzimata: 1839–1876 : avtoref. dis. ... kand. ist. nauk : spets. 07.00.03 / Umurashidat Bagautdinovna Seytieva; Dagestanskiy gosudarstvennyy universitet. – Makhachkala, 2003. – 28 s.

29. Тверитинова А. Содержание турецкого журнала «Kadro» / А. Тверитинова // Библиография Востока. – Ленинград : Издательство Академии наук СССР, 1934. – Вып. 5-6. – С. 121-124 ; Tveritinova A. Soderzhanie turetskogo zhurnala «Kadro» / A. Tveritinova // Bibliografiya Vostoka. – Leningrad : Izdatelstvo Akademii nauk SSSR, 1934. – Вып. 5-6. – С. 121-124.

30. Фадеева И. Л. Основные черты программы османских реформаторов 50 – 60-х годов XIX в. Аали-паши и Фуада-паши /И. Л. Фадеева // Народы Азии и Африки. – 1978. – № 4. – С. 189-194 ; Fadeeva I. L. Osnovnye cherty programmy osmanskikh reformatorov 50 – 60- kh godov XIX v. Aali-pashi i Fuada-pashi /I. L. Fadeeva // Narody Azii i Afriki. – 1978. – № 4. – С. 189-194.

31. Циганкова Е. Сходознавчі установи в Україні (радянський період) / Е. Циганкова. – Київ : Критика, 2007. – 291 с. ; Tsyhankova E. Skhodoznavchi ustanovy v Ukraini (radianskyi period) / E. Tsyhankova. – Kyiv : Krytyka, 2007. – 291 s.

32. Черніков І. Ф. До розробки теми про відродження тюркології в Україні після 30-х років XX ст. / І. Ф. Черніков // Східний світ. – 2005. – № 4. – С. 72-96 ; Chernikov I. F. Do rozrobky temu pro vidrodzhennia tiurkologii v Ukraini pislia 30-kh rokiv KhKh st. / I.F. Chernikov // Skhidnyi svit. – 2005. – № 4. – С. 72-96.

33. Черніков І. Ф. З історії становлення й розвитку тюркології в Україні до середини 30-х років XX ст. / І. Ф. Черніков // Східний світ. – 2003. – № 4. – С. 5-25 ; Chernikov I. F. Z istorii stanovlennia y rozvytku tiurkologii v Ukraini do seredyny 30-kh rokiv XX st. / I.F. Chernikov // Skhidnyi svit. – 2003. – № 4. – С. 5-25.

34. Черников И. Ф. Об исследованиях А. Е. Крымского по тюркологии (20-е годы) / И. Ф. Черников // Восток. – 1992. – № 1. – С. 104-111 ; Chernikov I. F. Ob issledovaniyakh A. Ye. Krymskogo po tyurkologii (20 e gody) / I. F. Chernikov // Vostok. – 1992. – № 1. – С. 104-111.

Стаття надійшла до редакції 07.10.2019 р.

A. Papazova

A. Pandazi

A STUDY OF THE DEVELOPMENT OF EDUCATION AND SCIENCE IN TURKEY (1839-1937) BY SOVIET RESEARCHERS

An attempt is made to analyze the subject of studies on the development of education and science in the Ottoman Empire, and later, in the Republic of Turkey (1839 - 1937) by Soviet researchers. Separate thoughts and conclusions of scientists about certain issues of the formation and reform of Turkish education and science are presented.

In the following article an attempt was made to analyze the subject of works on the study of the development of education and science in the Ottoman Empire, and, later, in the Turkish

Republic (1839 - 1937) by researchers of modern times: foreign, Soviet, modern scholars of independent Ukraine.

It is revealed that scientific works are more devoted to the development of education. Some opinions and conclusions on certain issues of formation and reformation of Turkish education and science are presented below. It has been identified and highlighted that scientific achievements are devoted to the development of education in bigger extent.

Researchers, who had been analyzing the studies of scholars on the development of education and science in the Ottoman Empire and in the Turkish Republic noted the achievements of historians in observing the formation of university education in this country, as well as educational reforms, ideology and activities of ideologists reforms.

First of all, scholars were interested in the policies of Turkish governments in the field of education, educational reforms in the Ottoman Empire, and moreover - in reforming the education system under K. Ataturk. Questions of the organization of the educational process, teaching methods, quantitative and qualitative characteristics of the educational process were fascinating the researchers in a lesser extent. There are some achievements in studying the process of setting up educational institutions and in the study of women's education in Turkey.

There were few works devoted to the study of science in the Ottoman Empire and the Turkish Republic (1839 - 1937). Researchers have paid their attention to the reforms in the science of the 20-30's of the twentieth century, the achievements of individually selected sciences, the work of scientists.

Furthermore, historians were interested in the development of ideology, engineering and military affairs (especially in the Ottoman Empire), thus the achievement of the geographical and historical sciences. Among the studies devoted to this problem, the work of Ukrainian Turkologists and historians occupies a prominent place.

Key words: *historiographic analysis, education, science, Ottoman Empire, Republic of Turkey.*

УДК 371(477.6) ".../19"

А. С. Папац

РЕФОРМА СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ ТА ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЯ В КАТЕРИНОСЛАВСЬКІЙ ГУБЕРНІЇ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XIX СТ.

В статті проаналізовано нормативно-правову базу, що регламентувала створення та розвиток закладів середньої освіти у другій половині XIX ст. Дано характеристику освітньої реформи 1864 р., її цілей та завдань. Показано діяльність Міністерства народної освіти стосовно розвитку середньої освіти та вплив місцевої адміністрації на її розвиток. Проаналізовано специфіку управління закладами середньої освіти згідно освітньої реформи. Розкрито освітні нововведення та особливості навчального процесу у Катеринославській губернії.

Ключові слова: *Катеринославська губернія, освітня реформа, заклади середньої освіти, гімназія, прогімназія, реальне училище, Міністерство народної освіти, Російська імперія.*